

Nr 175.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående vissa åtgärder för bekämpande av arbetslösheten bland stenarbetare; given Stockholms slott den 7 april 1916.

Under åberopande av bifogade utdrag av statsrådsprotokollet över civilärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen

dels besluta, att, för bekämpande av arbetslösheten bland stenarbetare, skall bildas en lånefond av 3,500,000 kronor, från vilken fond lån må på högst sex år och mot 3 % ränta utan amorteringsskyldighet tilldelas städer, köpingar, landskommuner, municipalsamhällen och väghållningsdistrikt för inköp enligt i statsrådsprotokollet angiven plan av gatsten,

dels för ändamålet bland utgifter för kapitalökning under rubriken »Statens utlåningsfonder» för 1917 anvisa ett anslag av 3,500,000 kronor, att utgå av lånemedel, med rätt för Kungl. Maj:t att förskottsvis under 1916 av tillgängliga medel utanordna beloppet,

dels, vid bifall till vad sålunda föreslagits, besluta, att de lånemedel för produktiva ändamål, som upptagas bland inkomsterna i 1917 års riksstat, skola höjas med 3,500,000 kronor,

dels ock medgiva, att ett belopp av högst 30,000 kronor må av sjätte huvudtitelns allmänna besparingar användas för bestridande av organisationskostnaderna för genomförande av oförmälda plan.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Oscar von Sydow.

*Utdrag av protokollet över civilärenden, hållet inför Hans
Maj:ts Konungen i statsrådet å Stockholms slott den
7 april 1916.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden HASSELROT,
von SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STÉNBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Chefen för civildepartementet, statsrådet von Sydow anförde:

I anförande till statsrådsprotokollet över civilärenden den 25 februari 1916 har jag vid behandling av frågan angående anslag till arbetslöshetens bekämpande (prop. nr 92) framhållit, hurusom näringslivets och som följd härav även arbetsmarknadens läge för närvarande kunde be-tecknas såsom i stort sett mycket tillfredsställande. Ett bestämt undan-tag i detta avseende utgjorde emellertid stenindustrien, inom vilken för-hållandena alltifrån den nuvarande krisens början ställt sig synnerligen ogynnsamma. Jag hade då även tillfälle meddela, att vissa förberedande åtgärder vidtagits i syfte att genom särskild anordning söka be-reda gatstensindustrien avsättning av sina produkter, så att åtminstone en del av arbetarstammen måtte kunna beredas arbete och utkomst

under avsevärd tid framåt. Sedan dessa förberedelser nu hunnit vidare fullföljas, får jag härmed anmäla detta ärende till vidare handläggning.

Till en början torde då böra lämnas en summarisk redogörelse för utvecklingen av arbetsförhållandena inom stenindustrien under krisens hitillsvarande förlopp samt för de åtgärder, som från det allmännas sida eller eljest vidtagits för bekämpandet av arbetslösheten bland stenarbetarna.

Stenindustrien i vårt land har under de senaste decennierna så hastigt utvecklats, att densamma kommit att med avseende å såväl produktionsvärde som arbetarantal intaga ett framskjutet rum inom landets näringsliv. Enligt officiella uppgifter hade tillverkningen år 1913 vid samtliga företag ett värde av i runt tal 23.5 miljoner kronor och sysselsattes vid densamma omkring 14,300 arbetare. Produktionens snabba tillväxt har icke så mycket betingats av den inhemska marknadens ökade behov som fastmer av en hastigt tilltagande export. Enligt tillgängliga uppgifter förbrukades nämligen endast omkring 22 % av de tillverkade varorna inom landet. Exporten fördelade sig på olika främmande länder på följande sätt, nämligen 59 % till Tyskland, 9 % till resp. Danmark och Argentina, 4 à 6 % till resp. Frankrike, Nederländerna, Belgien och England o. s. v. Under de senaste åren har marknad i växande omfattning även förvärvats i Ryssland.

Arbetsförhållanden inom stenindustrien.

Till övervägande del är stenindustrien inriktad på tillverkning av gatsten, varav det allra mesta exporteras till de nyssnämnda länderna. Ett antal smärre firmor i olika delar av landet hava visserligen en huvudsakligen lokal marknad, men de största gatstensfirmorna, som till väsentligaste del arbeta i Blekinge, Halland och Bohuslän, beräknas avsetta 90 à 95 % av denna tillverkning på utlandet.

Med hänsyn till dessa avsättningsförhållanden var det utan vidare klart, att den inträffade krisen måste hava alldeles särskilt störande inverkan på gatstensindustrien. Dess produkter äro till alldeles övervägande grad avsedda för en förbrukning, som under tryckta tider kan utan större olägenhet tillfälligtvis starkt begränsas eller helt indragas. Så skedde också i de krigförande länderna, vilka äro avnämare för huvudparten av produktionen. Härtill kom emellertid, att rubbningar i kommunikationerna, frakternas fördyrande, kursförlusterna samt svårigheterna att på grund av moratoriebestämmelser bekomma likvider lade i vissa fall oöverkomliga hinder i vägen för avsättning jämväl när hugade köpare funnos. Även storstenstillverkningen har, på grund av bland annat depressionen inom husbyggnadsverksamheten i landet samt de

försvarade exportförhållandena, kunnat i mindre grad än vanligt vinna avsättning.

Det var under sådana förhållanden icke ägnat att förvåna, att stenfirmorna redan vid krisens inbrott i allmänhet sågo sig nödsakade att starkt begränsa sin tillverkning. Enligt en av socialstyrelsen verkställd undersökning hade den 15 augusti 1914 endast 2,711 eller 25.1 % av de hos 45 stenfirmor sysselsatta 10,791 arbetarna undgått att få sina arbetsförhållanden rubbade. För 917 arbetare eller 8.5 % rapporterades, att de voro inkallade till krigstjänstgöring, för 1,976 eller 18.3 % angavs fullständig arbetslöshet samt för 5,187 eller 48.1 % minskad arbetstid.

På begäran av statens arbetslöshetskommission har socialstyrelsen sedermera verkställt en förnyad utredning, avseende tiden omkring den 1 maj 1915, rörande arbetsförhållandena inom stenindustrien. Denna undersökning, som omfattade 43 firmor i Kalmar, Blekinge, Kristianstads, Hallands samt Göteborgs och Bohus län, gav till resultat, att av tillhoppa 6,709 redovisade arbetare 2,834 eller 42% hade full sysselsättning, medan 2,936 eller 44 % hade begränsat arbete och 939 eller 14 % voro arbetslösa. En viss förbättring hade sålunda inträtt, i det arbetsgivarna sökt att i så stor utsträckning som möjligt hålla uppe produktionen för att bibehålla sin arbetarstam. Vid båda de nyssnämnda undersökningarna visade det sig, att försämringen i arbetsförhållandena starkast gjorde sig märkbar inom gatstenstillverkningen i Blekinge och Bohuslän.

Beträffande förhållandena i Blekinge verkställdes, i anledning av särskild framställning från de tre största exportfirmorna, ytterligare en undersökning under november 1915. Det befanns därvid, att av de 2,930 arbetare, som vid krisens utbrott voro anställda hos ifrågakvarande firmor, visserligen endast 270 eller 9.2 % voro kvar på arbetsplatserna såsom arbetslösa, men att hos firmorna dock endast 1,532 stodo i arbete, de flesta med begränsad inkomst. Däremot hade 104 övergått till andra stenfirmor och ej mindre än 1,024 sökt och erhållit annan anställning, delvis i andra delar av landet. En närmare undersökning av dessas fördelning på olika slag av arbete visar, att snart sagt alla yrken upptagit en större eller mindre del av dem. Största antalet hade emellertid gått till jordbruket (företrädesvis betodlingen), därefter ett jämförelsevis stort antal till olika väg-, järnvägs-, hamn- och dylika byggnader, grovarbeten, fiske, sjöfart, gruvinindustri, sockerbruk o. s. v. I värnplikts-tjänstgöring voro 69, 18 hade tagit värvning till armén eller marinen, 10 hade emigrerat.

I syfte att vinna erforderlig översikt över det nuvarande läget inom de viktigaste stendistrikten samt för att möjliggöra verkligt systematiska

åtgärder har Kungl. Maj:t vidare på min hemställan under februari 1916 anbefallt befallningshavandena i Blekinge samt Göteborgs- och Bohus län att så snart ske kan uppgöra en allmän plan för bispringande av stenarbetarna inom respektive län, därvid jämväl skulle meddelas utredning rörande arbetslöshetens nuvarande och för någon tid framåt beräkneliga omfattning.

I anledning härav har Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Blekinge* län den 28 nästlidne mars meddelat, att av den före krisens utbrott till omkring 3,100 man beräknade arbetarstammen omkring 1,240 man fortfarande vore sysselsatta med stenarbete, under det att omkring 1,700 erhållit annat arbete inom eller utom länet och omkring 160 helt saknade arbete. I den mån vissa nedan berörda stenleveranser till gatuarbeten i Karlskrona hunnit i början av april fullgöras, kunde det förväntas, att flertalet av de arbetande skulle komma att bli arbetslösa. Vid vägarbeten m. fl., som torde komma att påbörjas under början av april månad, beräknades sysselsättning kunna beredas åt 325 man under 6 månaders tid.

Beträffande förhållandena i *Bohuslän* har Kungl. Maj:ts befallningshavande lämnat en ingående utredning, av vilken framgår, att vid slutet av februari 948 stenarbetare, varav 382 ensamstående och 566 familjeförsörjare, voro arbetslösa; 644 arbetare, varav 512 ensamstående och 132 familjeförsörjare, voro i arbete å annan ort; 3,129 personer, varav 650 ensamstående och 2,479 familjeförsörjare, voro sysselsatta vid olika slag av arbeten inom orten. Under loppet av mars beräknades emellertid stenfirmorna komma att avskeda omkring 1,000 arbetare och efter den 1 april ytterligare omkring 1,000 man. Vid inom länet tillgängliga väg- och brobyggnadsarbeten torde kunna sysselsättas under april och maj 650, under juni och juli likaledes 650 samt under augusti och september 75 man. Därest icke ytterligare åtgärder kunde vidtagas, hade man sålunda att räkna med en successiv ökning av de arbetslösas antal till upp emot 4,000.

Den nu lämnade översikten över arbetsförhållandenas utveckling giver vid handen, att arbetslösheten bland stenarbetarna, som vid krisens utbrott blev mycket betydlig, visserligen sedermera avsevärt minskats genom stenfirmornas erkännansvärda ansträngningar att så vitt möjligt uppehålla driften. Då på grund av den minskade avsättningen lagerbehållningarna så starkt ökats, att desamma hos de större firmorna numera torde i allmänhet motsvara inemot ett års normal tillverkning, är det uppenbarligen endast berättigad omtanke om företagens bestånd, som varit bestämmande för de företagna driftsinskränkningarna. Att

dessas emellertid hårt drabbat de fortfarande anställda arbetarna, ligger i sakens natur. Allt från krisens utbrott har, såsom förut antytts, arbetet begränsats, så att i regel gifta arbetare medgivits inarbeta en förtjänst per månad av 40—60 kronor, de ogifta 20—40 kronor. Denna inknappning har givetvis för de arbetande medfört stora svårigheter, större ju längre begränsningen varat och ju starkare prisen å livsförnödenheter stegrats. Än brydsammare har dock situationen blivit för de helt arbetslösa, som icke annorstädes kunnat förvärva sig utkomst.

Vid bedömandet av stenarbetarnas läge bör ock uppmärksammas, att de i jämförelsevis stor utsträckning äro gifta samt att familjernas barnantal i regel är stort. Enligt en socialstatistisk undersökning, avseende förhållandena inom granitindustrien i södra Sverige den 1 december 1909, voro nämligen bland 8,442 redovisade arbetare 5,047 eller 60 % gifta, och hade dessa ett redovisat barnantal av 18,064 eller närmare 4 barn per familj. Mer än en tredjedel av familjerna hade minst 4 barn; minst 6 barn hade mer än en femtedel av familjerna.

Då vidare arbetsplatserna i regel äro förlagda till bergiga kusttrakter, där befolkningen tidigare varit gles och tomtmarken nästan värdelös, blev det vid industriens hastiga uppblomstring nödvändigt för arbetarna att i stor utsträckning själva sörja för bostäder. Vid den nyssnämnda undersökningen befanns sålunda, att av 4,751 på landsbygden boende gifta personer med 23,097 familjemedlemmar 2,906 (61.2 %) familjer med 14,883 medlemmar bodde i egna hus, 1,391 (29.3 %) familjer med 5,921 medlemmar i annans hus samt 454 (9.5 %) familjer med 2,293 medlemmar i arbetsgivarnas hus. Endast 30 % av de redovisade hemmen lågo på egen grund, de övriga 70 % på ofri grund. Om också innehavandet av egna hem samt den därmed i vissa fall förenade tillgången till egna jordbruksprodukter ökat arbetarnas motståndskraft mot svårigheterna, så har det å andra sidan givetvis för flertalet av dem ställt sig mycket bekymmersamt att betala utskylder och låneräntor.

Man hade kunnat förvänta, att den genom kungl. kungörelsen den 28 september 1914 anordnade och med statsmedel delvis bekostade understödsverksamheten för arbetslösa skulle kommit till användning för stenarbetarnas hjälpande i deras svåra läge. Enligt vad hjälpkommittéernas rapporter utvisa, har emellertid så skett endast i mindre mån. Vid de verkställda undersökningarna har det visat sig, att just de kommuner, där arbetslösa stenarbetare förekomma i större antal, äga så ringa ekonomisk bärkraft, att de icke förmått åvägabringa de erforderliga medlen. I åtskilliga fall lära kommunens skattedragande medlemmar till 50 å 80 % utgöras av stenarbetare; när nu dessa till stor

del äro arbetslösa eller fått sin arbetsinkomst väsentligt reducerad och därjämte stenfirmorna knappast kunna påföras någon beskattningsbar inkomst, blir de skattebetalandes antal så minskat och kommunens inkomster så nedsatta, att de endast med största svårighet eller ökad skuldsättning förmå bära de ordinarie kommunala utgifterna, än mindre mäktat åtaga sig en ny börda för understödsverksamhetens anordnande.

Stenarbetarnas svåra läge har naturligen varit föremål för omsorg från de kommunala hjälpkommittéernas och andra lokala myndigheters sida. Åtskilliga kommuner i Blekinge och Bohuslän hava sålunda väsentligen för stenarbetarnas omhändertagande anordnat särskilda nödhjälpsarbeten, vanligen nyanläggningar eller förbättringar av vägar. I vissa fall äro därvid tillskott av medel lämnade från de anslag till arbetslöshetens bekämpande, som av vederbörande landsting ställts till förfogande.

Åtskilliga åtgärder äro jämväl vidtagna för att bereda arbetarfamiljernas kvinnliga medlemmar tillfälle till någon arbetsförtjänst. Genom bemedling av Hennes Maj:t Drottningens centralkommitté har sålunda förfärdigandet av rätt betydande partier av persedlar för Röda korset och landstormens beklädnad m. m. kunnat utlämnas, därvid dels de lokala hjälpkommittéerna, dels särskilda på detta område verkande organisationer, särskilt Sveriges landsbygds arbetsförening, tjänstgjort som mellanhand. Härigenom hava icke oväsentliga tillskott kunnat beredas många stenarbetarfamiljer. Genom medel, som för ändamålet insamlats i de respektive länen och i huvudstaden eller som ställts till förfogande av Drottningens centralkommitté, hava vidare genom vederbörande lokala organ såväl kontanta medel som ock livsförnödenheter — mjöl, koks, kläder och skodon — kunnat i betydande utsträckning utdelas till särskilt de barnrikare familjerna. Icke desto mindre är det en beklaglig sanning, att i många fall under den nu gångna vintern en stor del av ifrågavarande befolkning i Blekinge och Bohuslän befunnit sig vid nödens gräns.

Såsom framgår redan av de olika förut omförmälda undersökningarna hava statens vederbörande myndigheter under hela kristiden med oavlatlig uppmärksamhet sökt följa förhållandenas utveckling och avhjälpa svårigheterna. Dels i anledning av undersökningarnas resultat, dels på grund av särskilda framställningar — från vederbörande länsstyrelser och länsbjälpkommittéer, från stenfirmorna, från socialdemokratiska riksdagsgruppen, från lokala arbetarsammanslutningar och möten av stenarbetare — har regeringen i samråd med statens arbetslöshetskommission

*Vidtagna
åtgärder.*

sökt vidtaga de åtgärder, som synts lämpliga och möjliga att genomföra. Det är framför allt genom anvisande av medel till offentliga arbetsföretag, av natur att helt eller delvis bekostas av staten, som regeringen sökt bereda ökade arbetstillfällen i de viktigaste stenindustri-distrikten.

Till *Blekinge* län utanordnades tidigare genom särskilda Kungl. Maj:ts beslut tillhopa 213,000 kronor till vägarbeten och den 10 mars 1916 ytterligare 79,000 kronor. Då statens andel utgör endast ²/₃ av hela kostnaden för dessa företag, ställdes i själva verket omkring 440,000 kronor till förfogande för ändamålet. Vidare vidtogos särskilda anordningar för att järnvägsföretaget Gullabo—Torsås skulle komma till omedelbart utförande; ett tillfälligt statslån beviljades under villkor, dels att arbetet inom viss tid skulle påbörjas, dels att huvudsakligen stenarbetare skulle användas vid detsamma. Kostnaderna för denna järnvägsanläggning beräknas till i runt tal 500,000 kronor. Likaledes påskyndades arbetet med utförandet av fiskehamnsanläggningarna vid Hällevik och Nogersund i *Blekinge* samt Östra Torp i *Malmöhus* län; utsikter förefinnas för att dessa arbeten skola med snaraste påbörjas och detta under sådana förhållanden, att väsentligen stenarbetare få anställning mot skälig förtjänst. I samma syfte har beviljats koncession å en järnväg Listers-huvud—Hällevik. Anvisningar äro givna om förberedande och planerande av även andra arbetsföretag, så att de efter hand kunna omedelbart igångsättas. Det torde böra tilläggas, att Kungl. Maj:t för beredande av arbete inom stenindustrien anvisat ett belopp av 64,000 kronor för omläggning av sådana gatudelar i *Karlskrona*, vilkas underhåll åligger kronan, ävensom att *Karlskrona* stad för gatuläggningsarbeten i enahanda syfte anslagit 100,000 kronor. Slutligen har riksdagen nyligen i anledning av enskild motionärs framställning beviljat medel för påbörjande redan under innevarande år av fiskehamnsanläggning vid *Stenshamn*.

För *Bohusläns* del äro likaledes omfattande anordningar vidtagna för beredande av arbetstillfällen vid ett större antal för stenarbetare i allmänhet välbelägna vägföretag. För ändamålet hava sålunda efter hand av statsmedel anvisats omkring 500,000 kronor, vadan med inberäkning av vägdistriktens tredjedel tillhopa omkring 750,000 kronor ställts till förfogande. Den 17 mars 1916 har Kungl. Maj:t medgivit, att arbetet må påbörjas å tvenne vägomläggningar med bibehållen rätt att framdeles få åtnjuta sedvanligt statsanslag. För bispringandet av stenarbetare anvisade Kungl. Maj:t vidare den 20 oktober 1915 ett belopp av 10,000 kronor såsom bidrag till av skogsvårdsstyrelsen med

anslag av landstinget igångsätta skogsodlingsarbeten å ljungmarker inom länet. Utsikter lära ock förefinnas för att bereda anställning åt stenarbetare från Bohuslän vid järnvägsanläggningen Arvika—Mellerud, som torde komma att påbörjas inom den närmare framtiden.

Beträffande flertalet av de ovan berörda vägföretagen i såväl Blekinge som Göteborgs och Bohus län har uppställts det villkor, att vägföretagen skola skyndsamt påbörjas samt att företrädesvis stenarbetare skola vid dem sysselsättas. Åtgärder äro även vidtagna för att effektiv kontroll i sådant avseende skall kunna utövas.

Till följd av de goda arbetskonjunkturerna inom andra näringsområden hava även strävandena att annorstädes placera yngre ogifta stenarbetare medfört goda resultat, i det åtskilliga hundratal från såväl Blekinge som Bohuslän erhållit anställning, företrädesvis inom jordbruket (betodlingen), vid skogsarbeten och torvupptagning, vid gruvor och järnverk, vid grov- och hamnarbeten (i Göteborg) o. s. v. För att underlätta och reglera dylika överflyttningar av arbetskraft har Kungl. Maj:t på arbetslöshetskommissionens och socialstyrelsens förslag berett nämnda styrelse tillgång till särskilda arbetskrafter. Det bör dock tilläggas, att icke desto mindre flera hundra stenarbetare från norra Bohuslän — där några utländska firmor allt från krisens utbrott helt nedlagt driften — sett sig nödsakade att i Norge söka sin utkomst.

Genom såväl offentligt som enskilt initiativ har sålunda mycket åtgjorts för att bispringa stenarbetarna i deras oförvallade, av krisens verkningar direkt framkallade nödläge. Då därjämte stenfirmorna sökt efter måttet av sina resurser, ja delvis i högre grad än deras ekonomiska förutsättningar och vanliga affärsgrundsatser synts medgiva, fortsätta driften, har den direkta arbetslösheten bland stenarbetarna icke under den gångna tiden antagit allt för stora proportioner. Under senare delen av mars började emellertid avskedandena av arbetare ökas och komma desamma att under april fortgå. Särskilt i Blekinge och Bohuslän men även i Halland och på andra håll måste man sålunda bereda sig på inträdandet av mycket stor arbetslöshet, som endast för kortare tid kan i ringa mån avhjälpas genom pågående eller förestående offentliga arbetsföretag. Denna arbetslöshet kommer att verka så mycket hårdare, som den företrädesvis drabbar arbetare med en av långvarig inkomstbegränsning redan starkt försvagad ekonomi.

*Ytterligare
åtgärder er-
forderliga.*

Så snart jag genom de av arbetslöshetskommissionen i förening med Kungl. Maj:ts vederbörande befallningshavande och de lokala hjälp-

organen företagna preliminära utredningarna i ämnet förvissat mig om, att en dylik beklaglig utveckling vore att befara, ansåg jag mig böra vidtaga erforderliga förberedelser för ett så vitt möjligt verksamt ingripande från det allmännas sida. I detta syfte avlätos de förut omnämnda ämbetskrivelserna till Kungl. Maj:ts befallningshavande i Blekinge och Bohuslän angående upprättandet av fullständiga planer för hjälparbetets ordnande för längre tid framåt, varjämte jag anmodade arbetslöshetskommissionen att undersöka olika förhandenvarande möjligheter att bereda arbetstillfällen.

Vid verkställda utredningar samt vid de konferenser, som i anledning härav höllos med representanter för stenindustriens arbetsgivare och arbetare samt för de lokala intressena i övrigt, klargjordes snart, att industriens egna resurser snart måste anses i huvudsak uttömda och att sålunda arbetarstammens skyddande måste bli beroende av vad från det allmännas sida kunde åtgöras. Särskilt från stenfirmornas sida framhölls med styrka, att, vare sig krisen komme att fortfara eller icke, någon förbättring i läget icke vore att förvänta före våren 1917. Det problem, som under sådana förhållanden förelåg till lösning, var alltså av så stor räckvidd, att endast synnerligen omfattande åtgärder kunde leda till önskvärt resultat. Riktigheten av denna uppfattning har också be styrkts av de närmare utredningar, som av befallningshavandena i Blekinge och Bohuslän verkställdes och vilka nu föreligga till behandling inom arbetslöshetskommissionen. Från denna kan inom den närmaste tiden emotses en sammanfattande allmän plan till erforderliga hjälpåtgärder, och får jag då tillfälle att närmare ingå på hithörande spörsmål.

Redan vid de förberedande överläggningarna hade emellertid konstaterats, att de allra största svårigheterna komma att uppstå under in- stundande vinter. De under sommartiden förefintliga möjligheterna — vägarbeten, skogsodlingar, vattenavledningar o. dyl. — kunna nämligen icke eller i allt fall endast i mindre utsträckning fullföljas under den kallaste årstiden. Det gällde därför att finna även något för stenarbetare lämpligt arbete, som med fördel kunde bedrivas under vintern, därvid man icke kunde förbise, att det icke endast ur arbetarnas och kommunernas synpunkt utan även för industriens framtida bestånd vore önskvärt, om åtminstone de äldre familjeförsörjarna kunde utan större olägenheter hållas kvar i hemorten. Dessa synpunkter föranledde återupptagandet av åtskilliga redan tidigare övervägda planer på att söka i viss utsträckning fullfölja gatstenstillverkningen. Det förslag i sådant

avseende, som under våren 1915 framställdes från några större stenfirmor i Blekinge, nämligen att genom lån av statsmedel möjliggöra för firmorna fortsatt tillverkning på lager, ansågs emellertid icke ändamålsenligt. Såsom arbetslöshetskommissionen i utförligt yttrande i detta ämne den 6 maj 1915 framhållit, måste det ur allmänna ekonomiska synpunkter anses synnerligen betänkligt att bidra till ett ytterligare ökande av de redan alltför stora stenlagren, i synnerhet som därigenom affärskrisen inom stenindustrin kunde komma att förlängas och arbetslösheten visserligen något framflyttas men i stället fortgå även efter krigskrisens slut.

Åtgärder från statens sida för driftens uppehållande ansågos sålunda böra vidtagas endast under förutsättning att verklig avsättning av den tillverkade varan kunde åstadkommas. Härigenom uppkom tanken på att genom ekonomiskt tillmötesgående från såväl stenfirmorna som staten kunna tillhandahålla gatsten på så förmånliga villkor, att kommuner och väghållningsdistrikt inom landet skulle finna med sin fördel förenligt att köpa sådan sten i större mängder. Detta uppslag, som vann livlig anslutning från de intresserade parternas och arbetslöshetskommissionens sida, syntes mig så beaktansvärt, att jag ansåg mig böra utan dröjsmål undersöka, huruvida vederbörande kommunalmyndigheters medverkan vore att påräkna. För detta ändamål avlät jag den 4 februari 1916 till samtliga Kungl. Maj:ts befallningshavande en ämbetskrivelse av följande lydelse:

*Förslag om
stenleveranser
till kommuner
m. fl.*

På grund av den nuvarande krisen har stenindustrin i vårt land, företrädesvis i Blekinge samt Göteborgs och Bohus län men även i Hallands m. fl. län, råkat i synnerligen svårt läge, som innebär fara för denna industris framtida bestånd samt redan förorsakat stor arbetslöshet och nöd bland dess arbetare. För att så vitt möjligt avhjälpa svårigheterna för arbetarna hava genom statens försorg omfattande åtgärder vidtagits, i det att offentliga arbetsföretag för ändamålet dels anordnats, dels planerats till utförande inom den närmaste framtiden.

Dylika föranstaltningar kunna emellertid icke gärna åstadkommas i så stor skala, som skulle erfordras för att giva fullt arbete åt de många tusental arbetare, varom här är fråga. Ur alla synpunkter lyckligast vore ock, om stenindustrin kunde i större utsträckning själv framgent bereda nödig utkomst åt sin arbetarstam. Såsom förhållandena numera utvecklats sig, möta emellertid härutinnan stora svårigheter på den grund, att industriens avsättning till huvudsaklig del upphört. Att skapa möjlighet till avsättning för stenindustriens produkter är sålunda både för industrien och för dess arbetare en verklig livsfråga, åt vilken synnerligt intresse måste ägnas. Avsevärda leveranser till staten hava också på olika vägar kunnat beredas, ehuru ingalunda i den omfattning, som vore önskvärdt.

Det har under sådana omständigheter synt mig påkallat att undersöka, huruvida icke vissa städer, köpingar och municipalsamhällen ävensom en del väghållningsdistrikt

med vägsträckor i närheten av större städer skulle kunna nu göra mera betydande beställningar å gatsten hos svenska stenfirmor för fyllande av redan föreliggande eller för de närmaste åren beräknade behov och därigenom bereda stenindustrien omedelbar lättnad. Eventuella beställningar skulle avtalas på sådant sätt, att vederbörande firma förpliktade sig till fortsatt tillverkning av motsvarande kvantitet, varigenom säkerhet vunnes för att leveranserna verkligen beredde sysselsättning åt ett stort antal arbetare.

Sådana anordningar torde kunna träffas, att vederbörande kommuner skulle på särskilt fördelaktiga villkor få ordna leveranserna och bestrida kostnaderna. Utväg härtill skulle beredas genom särskilt tillmötesgående från stenfirmorna samt ekonomisk medverkan av staten.

Stenfirmorna skulle sålunda förbinda sig att leverera stenen till pris, motsvarande självkostnaden, eller till ett å avsändningsplats omkring 20 % billigare pris än det före kriget gällande normala. Då försäljningsprisen efter krisens slut näppe- ligen torde bli lägre än förut, utan snarare komma att ökas, bör redan härutinnan för kommunerna ligga en avsevärd fördel, som torde fullt uppväga stegringen i sjö- frakterna. Beträffande fraktkostnaderna å statens och vissa enskilda järnvägar har nu genomförts en tillfällig nedsättning, vilken medför en ytterligare förmån. För de kommuner, som så önska, skulle vidare genom stenfirmornas försorg och utan särskild kostnad för kommunerna anordnas upplagsplatser, därifrån stenen kunde försändas i mån av behov.

Försäljningen skulle omhänderhavas av en under statens kontroll stående försäljningscentral. Denna skulle övervaka prissättningen och fördela beställningarna på firmorna med tagen hänsyn bl. a. till stenbrottens läge i förhållande till leveransorten.

För att bereda ytterligare lättnad åt kommunerna har vidare ifrågasatts, att statsmedel skulle ställas till deras förfogande för likviderande av leveranserna. Det torde sålunda kunna ställas i utsikt, att kommunerna för ifrågavarande ändamål er- hålla lån av statsmedel mot 3 % ränta utan amortering under 6 år, mot skyldighet att efter utgången av sagda tid inbetala lånen, därvid tillstånd torde kunna utverkas för upptagande av lån på vanligt sätt.

En sådan för kommunerna i och för sig förmånlig anordning skulle ytterligare för dem bli av stor betydelse såsom ett led i den sociala beredskap, åt vilken under nuvarande förhållanden synnerlig uppmärksamhet måste ägnas. Därest kommunerna begagnade tillfället att på antytt sätt utan omedelbar utgift av egna medel tillgodose sitt behov av gatsten för en tid framåt, skulle det för dem bli jämförelsevis lätt att vid eventuell arbetslöshet anordna omfattande gatulägningsarbeten. De direkta kost- naderna av kommunala medel för dylika, synnerligen ändamålsenliga nödhjälpsarbeten skulle sålunda i allt väsentligt begränsas till arbetskostnader, som helt komma de egna medlemmarna till godo.

En oundgänglig förutsättning för att den här skisserade planen skall medföra åsyftat gagn är uppenbarligen, att kommunerna göra vad på dem ankommer och så- lunda med största skyndsamhet och intresse för sakens främjande verkställa tilläven- tyrs erforderliga utredningar samt fatta preliminära beslut, som möjliggöra ett tillför- litligt bedömande av planens genomförbarhet och de oundgängliga kraven på statens ekonomiska medverkan. Endast i sådant fall lär det bli möjligt att hos Kungl. Maj:t och riksdagen göra de framställningar i ämnet, som kunna bli nödiga.

I förhoppning om att en vädjan i här angivet syfte skall röna allt det tillmötesgående, som är möjligt utan åsidosättande av tvingande finansiella hänsyn,

får jag härmed — jämte översändande av erforderligt antal avskrifter av denna ämbetskrivelse att tillhandahållas vederbörande — anmoda Eder att själv eller genom magistraterna och däremot svarande myndigheter hos de kommunala myndigheter och vägstyrelser, som i detta fall kunna ifrågakomma, hemställa om preliminära beslut i ämnet *senast den 5 instundande mars*. I de fall, då beslut om beställning fattas, torde upplysningar böra meddelas i bl. a. följande avseenden:

1:o den önskade mängden (i kvm.) av olika stensorter (gatsten, smågatsten, kantsten o. s. v.),

2:o det hittillsvarande ungefärliga inköpspriset för samma stensorter vid leverans fritt å järnväg eller fartyg på leveransorten samt

3:o det nu beräknade kostnadsbeloppet för den önskade mängden av olika stensorter.

Redogörelse för resultaten av de gjorda framställningarna bör så snart ske kan insändas till kungl. civildepartementet.

De genom vederbörande Kungl. Maj:ts befallningshavande till civildepartementet ingångna svaren från kommuner och väghållningsdistrikt, beträffande vilkas innehåll en preliminär tablå torde som bilaga 1 få vidfogas protokollet, hava överlämnats till statens arbetslöshetskommission, vilken anmodats verkställa erforderlig utredning samt inkomma med förslag i ämnet. I anledning härav har kommissionen — vars huvudsakliga arbeten jag haft tillfälle följa — inkommit med en framställning av väsentligen följande innehåll.

För den föreliggande frågans bedömande synes det kommissionen vara lämpligt att till en början lämna en redogörelse för resultaten av den genom Kungl. Maj:ts befallningshavande till vissa kommuner och väghållningsdistrikt riktade framställningen om fattande av preliminära beslut rörande inköp, under vissa angivna förutsättningar, av gatsten.

De från samtliga befallningshavande ingångna rapporterna innefatta upplysningar rörande frågans behandling i tillhoppa 192 kommuner och 62 väghållningsdistrikt. Bland dessa hava 122 kommuner lämnat avböjande svar, därav 23 av finansiella skäl, 15 på den grund att de själva bedriva stentillverkning för egen förbrukning, 43 av andra orsaker samt 41 utan att angiva skäl för avslaget. Från väghållningsdistrikten har ingen rekvisition av sten anmälts. Däremot hava 70 kommuner förklarat sig villiga göra rekvisitioner på de i cirkulärskrivelsen angivna villkor. Från 41 av dessa föreligga närmare uppgifter, enligt vilka beställningarna skulle omfatta tillhoppa 457,361 kvm. gatsten, smågatsten o. s. v. samt 68,877 löpmetrar kantsten till en beräknad sammanlagd kostnad av 1,939,557 kronor. Av 21 kommuner hava

Arbetslöshetskommissionens framställning.

Kommuners m. fl. köpeanbud.

utan angivande av kvantiteter anslagits särskilda belopp om tillhoppa 1,067,893 kronor. Då därjämte de av 8 kommuner fattade beslut endast innefatta uppgift om stensorternas kvantiteter, uppgående inalles till 31,196 kvm., och då priset härå, inberäknat ytterligare ett par smärre rekvisitioner, förslagsvis kan beräknas till omkring 120,000 kronor, så kunna de hittills preliminärt beslutade rekvisitioner uppskattas till i runt tal omkring 3,125,000 kronor. Uteslutet är icke, att från ytterligare en eller annan kommun kan ingå leveransanbud, i den mån frågan därom hunnit slutbehandlas eller tilläventyrs upptagas till förnyad prövning.

De hittills gjorda rekvisitioner fördela sig på följande olika län och kommuner:

Län och kommun.	Beräknat kostnadsbelopp.	Län och kommun.	Beräknat kostnadsbelopp.
Stockholms stad	225,000	Kronobergs län.	
Stockholms län.¹⁾		Växjö	35,000
Södermanlands län.		Kalmar län.	
Nyköping	30,000	Kalmar	60,000
Strängnäs	10,440	Mörbylånga ⁴⁾	—
Eskilstuna	75,000	Gottlands län.	
Östergötlands län.		Visby	100,000
Norrköping	150,000	Blekinge län.	
Mjölby ²⁾	—	Karlskrona	20,000
Valdemarsvik	15,000	Ronneby	15,000
Jönköpings län.		Kristianstads län.	
Jönköping	100,000	Kristianstad	20,000
Eksjö	12,000	Simrishamn	11,500
Nässjö	30,000	Ängelholm	22,000
Huskvarna	50,000	Tomelilla	13,475
Vetlanda ³⁾	—	Malmöhus län.	
Värnamo	20,000	Malmö	345,000
Vaggeryd	8,000	Landskrona	27,093

¹⁾ Enligt uppgift från Kungl. Maj:ts befallningshavande hava vissa kommuner, som eventuellt äro villiga till rekvisitioner, ännu ej fattat beslut i ärendet.

²⁾ Anmält sig för rekvisition av 6,000 kvm. sten.

³⁾ Anmält sig för rekvisition av 4.696 kvm. sten.

⁴⁾ Anmält sig för rekvisition av 600 kbm. makadam, om dylik innefattas i vederbörande leveranser.

Län och kommun.	Beräknat kostnadsbelopp.	Län och kommun.	Beräknat kostnadsbelopp.
Hälsingborg	50,000	Skövde	50,000
Eslöv	6,000	Töreboda	500
Ystad	23,800	Vara ⁴⁾	—
Trälleborg	105,000	Grästorp	5,000
Lund	50,000		
Svedala	3,000	Värmlands län.	
Rå	20,000	Karlstad	90,000
Raus plantering	15,000	Kristinehamn	55,000
Höör ¹⁾	—	Sunne	26,700
Hörby köping	12,000		
Hallands län.		Örebro län.	
Halmstad	135,000	Örebro	50,000
Laholm	8,000	Askersund	4,500
Falkenberg	35,000	Nora	6,197
Kungsbacka	4,500	Lindesberg	8,470
		Västmanlands län.	
Göteborgs och Bohus län. ²⁾		Västerås ⁵⁾	—
Göteborg	100,000	Kopparbergs län.	
Kungälv	8,000	Falun	24,000
Uddevalla	172,475	Borlänge	9,000
Gårda	13,500	Hedemora	25,000
Älvsborgs län.		Gävleborgs län.	
Vänersborg	50,000	Gävle	150,000
Borås	100,000	Söderhamn	60,000
Ulricehamn	15,000		
Åmål ³⁾	—	Västernorrlands län.	
Trollhättan	77,300	Sundsvall	10,000
Skaraborgs län.		Jämtlands län.	
Mariestad	10,000	Östersund ⁶⁾	—
Lidköping	25,000		

¹⁾ Anmält sig för rekvisition av 2,000 löpmetrar kantsten.

²⁾ Svenska sockerfabriksaktiebolaget i Göteborg har därjämte anmält sig för rekvisition av 500 kvm. sten.

³⁾ Anmält sig för rekvisition av 2,000 kvm. sten.

⁵⁾ Anmält sig för rekvisition av 15,000 kvm. sten.

⁴⁾ Anmält sig för rekvisition av 1,500 kvm. sten.

⁶⁾ Anmält sig för rekvisition av 2,000 kvm. sten.

Av den nu lämnade summariska redogörelsen framgår, att den till vissa kommuner och väghållningsdistrikt riktade vädjan att i sin mån medverka till avhjälpandet av stenindustriens och dess arbetares oförvållade svårigheter till följd av krisen i allmänhet mötts av erkännansvärt intresse. De preliminärt beslutade stenrekvisitioner äro tillsammans mantagna av så betydande omfattning, att desamma, därest de komma att resultera i slutliga leveransavtal, skulle kunna under längre tid bereda arbete åt en väsentlig del av stenindustriens arbetarstam. Vid sin granskning av de olika kommunala myndigheternas kalkyler och beslut i ämnet har kommissionen visserligen funnit, att dessa i många fall baserats på synnerligen låga utgångspris och även i övrigt begränsats genom villkor eller bestämmelser, som icke så lätt kunna helt vinna avseende. Kommissionen förutsätter emellertid, att vid de närmare underhandlingar, som med det snaraste torde böra upptagas med kommunerna, dylika svårigheter skola kunna, åtminstone i de flesta fall, undanröjas.

Stenleverantörernas ställning.

För att närmare utröna leverantörernas uppfattning rörande det lämpligaste ordnandet, i vad på dem ankommer, av stenleveranserna, har kommissionen haft åtskilliga överläggningar med Västra Sveriges gatstensindustriförbund, omfattande de större stenexportfirmorna vid västkusten, av vilka en därjämte behärskar en stor del av gatstenindustrien i Blekinge. Såsom utgångspunkt för dessa förhandlingar har tjänat den i ämbetsskrivelsen till Kungl. Maj:ts befallningshavande angivna förutsättningen, att leverantörerna skulle tillhandahålla stenen till ett pris, motsvarande självkostnaden, eller till ett å avsändningsplats omkring 20 % billigare pris än det före kriget gällande normala. Denna utgångspunkt har också av de vid överläggningarna representerade firmorna godtagits.

Med hänsyn till svårigheterna att fastställa vad som kan anses vara självkostnadspris har kommissionen ansett nödvändigt att redan nu något närmare precisera de faktorer, som därvid böra tagas i betraktande. Med stenleverantörernas representanter har sålunda enighet vunnits om, att självkostnadspriset skall utgöras av dels arbetslöner enligt grunder, som i det följande skola vidare angivas, dels ock ett tilläggsbelopp, omfattande övrig produktionskostnad (såsom berghyra, ammunitions- och materialkostnader m. m.) samt allmänna omkostnader (erforderlig arbetsledning m. m.). Vid beräkandet av detta tilläggsbelopp skulle i allmänhet förhållandena före krisens utbrott ligga till grund; dock har det ansetts rimligt att taga hänsyn till de under

krisen stegrade priserna å sprängämnen, borrstål och dylika materialier.

För att underlätta de blivande förhandlingarna med kommunerna har det befunnits lämpligast, att det ifrågavarande tilläggsbeloppet fastställes såsom enhetligt genomsnittsbelopp för varje ifrågakommande län. Till grund för detta böra dock ligga undersökningar rörande ett flertal särskilda firmor, för vilket ändamål dessa skulle lämna skriftliga utredningar rörande självkostnaderna samt ställa sina räkenskaper och övriga erforderliga handlingar till förfogande för opartisk, diskretionär prövning. På samma sätt skulle beredas möjlighet till utövande av nödig kontroll. Även i dessa avseenden hava de i överläggningarna deltagande representanterna för stenleverantörerna tillkännagivit sin anslutning till de av kommissionen nu angivna synpunkterna.

Då ändamålet med statens mellankomst ju är att motverka arbetslösheten bland stenarbetarna genom att bereda dem sysselsättning inom sitt yrke, ligger det i sakens natur, att genom stenleveranserna måste garanteras motsvarande nyproduktion av gatsten. Särskilt ur kontrollsynpunkt vore det naturligtast, att vederbörande leverantörer förpliktigade sig fullgöra ifrågavarande leveranser med för desamma direkt huggen sten. En sådan anordning möter ej heller hinder från köparna, vilka endast i undantagsfall tillkännagivit önskan om omedelbar leverans. Emellertid hava på denna punkt från stenleverantörernas sida framförts en del synpunkter, som synas förtjäna visst beaktande.

Det har sålunda framhållits, att genom de nu avsedda stora stenköpen flertalet kommuner tillgodose sina behov av gatsten för flera år framåt, under vilken tid den inhemska marknaden sålunda blir i huvudsak stängd för vidare avsättning. Det vore under sådana förhållanden mindre lämpligt tvinga firmorna behålla sina redan ineliggande lager av de stensorter, som endast avsättas å hemmarknaden. Nyttiverkningen borde i stället få inriktas på de stensorter, som gå på utlandet, enär endast dessa efter krisen kunde bliva kuranta. Vidare har påpekats, att enligt de för denna produktion gällande kollektivavtalen arbetsgivarna i allmänhet äro förpliktade att låta arbetarna samtidigt hugga sten av 2 å 3 olika dimensioner, varigenom dessa bli i tillfälle att bättre utnyttja materialet och lättare ernå tillräcklig arbetsinkomst. Uppfyllandet av dylika bestämmelser kunde avsevärt försvåras, därest nyttiverkningen skulle begränsas allenast till de stensorter, som inginge i de vederbörande leverantör tilldelade beställningar. Stenleverantörernas representanter önskade därför undvika annan bestämmelse rörande produk-

tionen av ny sten än att denna skulle bereda den arbetsinkomst för arbetarna, som motsvarade dem tilldelade leveranser.

Å andra sidan måste emellertid beaktas de kontrollsvårigheter, som kunde uppkomma vid en sådan anordning. I allmänhet torde leverantörerna kunna påräkna vissa beställningar, från in- eller utlandet, vid sidan av de här ifrågavarande. Det bleve då hart när omöjligt öva någon effektiv tillsyn över de arbetslöner, som utginge dels för de fritt avtalade, dels för de till kommunerna avsedda leveranserna.

Kommissionen har nu vid sin prövning av dessa olika synpunkter ansett sig böra principiellt utgå från den förutsättningen, att leveranserna skola, där så lämpligen ske kan, fullgöras medelst för ändamålet särskilt tillverkad sten. I allmänhet torde också vid leveransernas fördelning kunna tillses, att erforderlig mängd av olika stensorter kan samtidigt beordras för fyllandet av kollektivavtalens nyss berörda bestämmelser. I de fall emellertid, då i detta eller andra avseenden svåröverkomliga olägenheter tydligen skulle uppstå, lära i tillämpningen vissa eftergifter kunna göras på denna punkt.

Ett reglerande ingripande synes även vara nödvändigt beträffande den av ifrågavarande leveranser föranledda nytillverkningens bedrivande. Genom densamma kan, såsom redan erinrats, endast en viss del av arbetarstammen finna mera varaktig utkomst. Den är sålunda avsedd att ingå allenast som ett led i en enhetlig plan för stenarbetarnas sysselsättande under så lång tid framåt, som industrien beräknas icke kunna med egna resurser trygga deras utkomst, d. v. s. enligt arbetsgivarnas förmodanden till våren 1917. Andra ifrågasatta åtgärder för arbetarnas omhändertagande äro i allmänhet av sådan beskaffenhet, att de kunna ifrågakomma endast under den varmare årstiden. Det kan då bliva erforderligt att för genomförandet av en sådan enhetlig och så vitt möjligt betryggande plan förlägga en större del av denna stenproduktion till den kallare årstiden, då densamma kan och förut pläгат, om ock med mindre fördel så dock på nöjaktigt sätt, bedrivs. Kommissionen anser sålunda att såsom villkor för leverans må kunna föreskrivas det antal arbetare, som därvid må användas, samt den tidsperiod, under vilken tillverkningen må utföras. Klart är emellertid, att därvid all möjlig hänsyn bör tagas till vederbörande leverantörs berättigade intressen. Denne bör sålunda äga själv föreslå den plan för tillverkningen, som synes honom lämpligast.

Även i annat avseende synes det kommissionen erforderligt begränsa användningen av arbetare för ifrågavarande tillverkning. Då vid densamma kan användas endast en del av arbetarstammen, under det att annan del

därav kan anställas vid andra företag av offentlig karaktär inom orten och åter andra torde kunna beredas arbete hos enskilda arbetsgivare på skilda platser i landet, måste en fördelning av arbetare under alla förhållanden verkställas. Det synes då ur alla synpunkter billigt att vid denna fördelning främst taga hänsyn till försörjningspliktiga arbetare och låta dessa närmast komma i fråga vid allt arbete inom det egna yrket och inom orten, där flertalet av dem också disponerar egna hem. De yngre, ogifta arbetarna böra däremot få finna sig i förflyttning till de annorstädes belägna arbetsplatser, där anställning kan genom den offentliga arbetsförmedlingen eller på annat sätt beredas dem. Nu anförda grunder för arbetarnas fördelning hava diskuterats med såväl stenleverantörernas som stenarbetarnas representanter och från båda hållen vunnit anslutning. Från arbetsgivarsidan har emellertid framhållits, att i särskilda fall, till exempel beträffande ensamstående arbetare i högre ålder, giltiga skäl till undantag kunna föreligga. Kommissionen anser också, att vid fastställandet av föreskrifter i nu berört syfte behörig hänsyn bör tagas till hög ålder eller andra likartade omständigheter.

Beträffande vidare de förpliktelser, som stenleverantörerna böra åläggas i fråga om viss begränsning av arbetarnas inkomst, vill kommissionen närmare uttala sig i det följande.

Leverantörernas representanter hava under förhandlingarna framhållit sannolikheten av att kommunerna i allmänhet torde, med hänsyn till de under krisen stegrade sjöfrakterna eller av andra skäl, uppskjuta mottagandet av leveranserna, varför anordningar skulle erfordras för dessas lagring, helt eller delvis, på avsändningsorten. För att tillmötesgå dylika eventuella önskningsmål hava ifrågavarande representanter förklarat sig villiga att kostnadsfritt ombesörja stenens lagring till en för mottagaren lämplig tidpunkt, under förutsättning att den erforderliga kontrollen å varans kvalitet, d. v. s. de levererade stensorternas överensstämmelse med rekvisitionen, omedelbart utföres å mottagarens vägnar. Sedan på detta sätt varan godtagits, skulle leverantören ansvara för att densamma bevaras å lagringsplatsen till den överenskomna tiden för dess vidarebefordran.

För att kunna i fortsättningen tillse, att den för stenarbetarnas skyddande upprättade planen må kunna på ändamålsenligaste sätt genomföras, är det uppenbarligen nödvändigt att noggrant följa och övervaka, huru vederbörande leverantörer fylla sina åtagna förpliktelser. Deras i överläggningarna deltagande representanter hava också förklarat sig villiga att underkasta sig den kontroll, som i detta syfte kan komma att bestämmas, ävensom förpliktat sig att vid eventuellt brott mot åtagna

förpliktelser erlägga därför stadgat vite. De äro jämväl villiga underkasta sig de övriga avgöranden, som kunna bliva erforderliga för leveransplanens genomförande enligt de med dem avtalade grunder.

*Arbetarnas
ställning.*

Då statens ingripande för att bereda stenindustrien avsättning på nu behandlat sätt påkallats av angelägenheten att skydda dess arbetarstam, måste uppenbarligen — anför kommissionen vidare — all omtanke ägnas åt, att detta syfte i möjligaste mån också kommer att realiseras. Såsom kommissionen vid upprepade tillfällen tidigare framhållit, hava de med tillverkning av gatsten sysselsatta arbetarna, vilka omfatta huvudparten av samtliga inom stenindustrien anställda, synnerligen hårt drabbats av krisen. Allt från dennas utbrott, sålunda sedan 1³/₄ år tillbaka, hava deras arbetsförhållanden varit sådana, att de endast i undantagsfall kunnat ernå samma löneinkomst som tidigare varit fallet. En mycket betydande del har blivit helt arbetslös och nödgats lämna arbetsplatserna för att annorstädes söka sin utkomst. För de återstående hava i allmänhet träffats bestämmelser av den innebörd, att inkomsten kunnat för försörjningspliktiga uppgå till högst 60 kronor i månaden, för andra till högst 40 kronor i månaden. Medelinkomsten torde inom båda grupperna hava ställt sig avsevärt lägre än de nu angivna maximibeloppen. Det ligger i sakens natur, att en sådan begränsning av inkomsten måste, om den fortfar så länge som i detta fall skett, småningom verka ekonomiskt nedbrytande även med normala levnadskostnader. Då nu under krisen abnormt höga pris varit rådande i fråga om livsmedel, bränsle m. m., har naturligen en successiv utarmning inträtt bland dessa arbetare. Följderna härav äro ur det allmännas synpunkt så mycket menligare, som giftermålsfrekvensen och barnrikedomen i allmänhet äro ovanligt stora och sålunda ej blott den nuvarande värdefulla arbetarstammen hotar att helt skingras eller försämras utan även en talrik ny generation hotas i sin utveckling.

Det synes därför nödvändigt träffa sådana anordningar, att de vid ifrågavarande, genom statens försorg anordnade leveransarbeten anställda arbetarna erhålla en inkomst, som åtminstone hädanefter tillförsäkrar dem nödig utkomst. Arbetslöshetskommissionen vill med avseende härå erinra, att vid ett den 25 augusti 1914 genom kommissionens försorg inför statsrådet och chefen för civildepartementet hållet sammanträde mellan representanter för de viktigare arbetsgivar- och arbetarorganisationerna i landet konstaterats principiell enighet om bibehållande av lugna arbetsförhållanden och vidhållande av gällande kollektivavtals bestämmelser. En tydlig strävan i denna riktning har också under

krisens förlopp kunnat förmärkas å ömse sidor; vid stenindustriens arbetsställen har, med allenast få undantag, de före krisen gällande arbetsprisen legat till grund för lönebetalningarna, ehuru väl arbetsgivarna i allmänhet torde skärpt anspråken på den tillverkade stenens bearbetning. Vid de nu inför kommissionen hållna överläggningarna hava också ej blott arbetarnas utan även leverantörernas representanter i stort sett varit eniga om att vidhålla de lönenormer, som före krisen tillämpades. Visserligen har av representanten från en stor firma, vars tillverkning huvudsakligen är förlagd till Blekinge, den fordran uppställts och bestämt vidhållits, att å dess vid Östersjökusten belägna arbetsställen, där under våren 1915 förut gällande kollektivavtal utlöpt och lägre lönebestämmelser fastställts, dessa senare skulle bliva gällande jämväl vid nu ifrågavarande arbeten. Av förut angivna skäl och då firman för sina arbetsplatser på västkusten är förpliktad vidhålla de gamla arbetsprisen, har kommissionen icke ansett sig böra för dess skull avvika från den enligt kommissionens mening påtagligt riktiga samt jämväl av Kungl. Maj:ts befallningshavande och länsrådskommittén i Blekinge uttryckligen hävdade uppfattningen, att vid de nu planerade arbetena skola tillämpas de lönenormer, som före krisen voro genom kollektivavtal fastställda eller eljes gällande.

Ehuru principen om oförändrade lönevillkor sålunda syntes böra bestämt vidhållas, bör dock särskilt övervägas, huruvida arbetarna må äga rätt att komma upp till så hög inkomst som möjligt. De under krisen vidtagna begränsningarna hava haft till syfte att på ett större antal arbetare fördela det arbete, som stått till buds. Av berömvärd solidaritet hava arbetarna lämnat denna anordning sitt gillande. Vid ett i mars 1916 i Lysekil hållet sammanträde av representanter för stenarbetarna vid ett flertal större arbetsställen i Bohuslän enade man sig också om ett uttalande i denna riktning, och vid kommissionens överläggningar med arbetarrepresentanter från Blekinge, Halland och Bohuslän har samma mening likaledes vunnit anslutning. Med hänsyn till de svårigheter, som möta för att nu bereda arbetstillfällen i erforderlig omfattning, anser sig även kommissionen böra påyrka en sådan begränsning, att de vid förevarande leveransarbeten använda arbetarna ej må tilldelas arbete i större utsträckning, än att de kunna ernå en med hänsyn till de nuvarande förhållandena såsom nödvändig ansedd inkomst. Vid överläggningarna i ämnet har man därför enat sig om sådan bestämmelse, att arbetare med försörjningsplikt må medgivas uppnå en månatlig inkomst av upp till 90 kronor, när antalet försörjda uppgår till fyra eller därunder, samt till 100 kronor, när antalet försörjda är större. Försörj-

ningsplikt skulle icke anses föreligga beträffande arbetsduglig person, som fyllt 15 år.

Då vid de av ifrågavarande stenleveranser föranledda arbeten de före krisen gällande eller närmast tillämpliga kollektivavtalen skulle ligga till grund för arbetets bedrivande och särskilt lönernas beräkning, måste jämväl uppkommande meningsskiljaktigheter i dessa avseenden mellan arbetsgivare och arbetare avgöras på sätt stadgas i vederbörande avtal. Enligt dessa skulle förhandling i sådana spörsmål äga rum först å platsen och sedermera mellan vederbörande organisationer. Om därvid ej enighet vunnos, kunde tvisten föranleda till öppen konflikt, lockout eller strejk. Dylik kraftmätning för slitande av tvist om tolkning av avtalsbestämmelser bör emellertid enligt kommissionens, av parternas representanter vid överläggningarna biträdde uppfattning icke få förekomma i anledning av ifrågavarande leveranser. Parterna hava därför inför kommissionen utfäst sig träffa sådan tilläggsbestämmelse till avtalen, att tvister av berörda slag icke skola få föranleda arbetsinställelse utan i sista hand slitas av särskild för varje ifrågakommande län tillsatt skiljenämnd, bestående av tre personer, en utsedd av vederbörande arbetsgivarorganisation, en av vederbörande arbetarorganisation samt en av vederbörande Kungl. Maj:ts befallningshavande.

Kommissionen anser sig i detta sammanhang böra tillägga, att de vid överläggningarna inför kommissionen deltagande arbetarrepresentanterna uttalat sin anslutning till jämväl övriga av kommissionen förordade grunder för leveransplanens genomförande.

Centralt ordnande av leveranserna.

Av det redan anförda framgår, att kommissionen vid ordnandet av leveransförhållandena och den därav betingade produktionen sökt så långt möjligt ansluta sig till stenindustriens vanliga organisations- och arbetsformer. Det särskilda syfte, man nu vill vinna, samt statens medverkan därvid nödvändiggöra emellertid på vissa punkter en ganska ingående reglering, som oundgängligen måste omhänderhavas av ett för ändamålet tillskapat centralt organ, en leveranscentral. Beskaffenheten och omfattningen av dennas uppgifter torde få anses i huvudsak klarlagda genom den ovan lämnade redogörelsen för leveransplanens grunder. Kommissionen anser sig emellertid böra här beröra ytterligare några punkter, som synas vara av större betydelse för frågans bedömning.

Självfallet bör synnerlig omsorg ägnas åt fördelandet på olika leverantörer av de tillgängliga beställningarna. Såsom redan erinrats hava kommunerna till sina beslut beträffande stensorter, priser o. s. v. i många fall fogat bestämda villkor, vilka för ernäendet av slut-

liga överenskommelser kräva vederbörligt beaktande. På grund av den betydelse transportkostnaderna äga för avsättning av ifrågavarande varuslag, måste givetvis denna faktor i många fall spela betydande roll vid beställningarnas placering på olika leverantörer. I den mån så lämpligen kan ske, böra jämväl beaktas de önskemål, som från kommunernas sida uttalas beträffande vidhållandet av förutvarande förbindelser med leverantörer. Dessa och andra i och för sig berättigade hänsyn må dock icke få göra sig gällande på sådant sätt, att leveransplanens grundläggande syfte förfelas eller förryckes. I främsta rummet måste sålunda fasthållas, att leveranserna skola fördelas och den därmed förenade produktionen skall ordnas på sådant sätt, att därigenom arbetslösheten bland stenarbetarna förebygges eller avhjälpes så effektivt som möjligt. Enligt kommissionens uppfattning torde det också i tillämpningen visa sig möjligt att i allmänhet låta nu berörda olika intressen och synpunkter komma till sin rätt vid sidan av varandra.

För att emellertid transportkostnaderna icke skola ställa sig alltför betungande och lägga avgörande hinder i vägen för slutliga köpeavtal med vissa kommuner eller för en fullt ändamålsenlig fördelning av leveranserna, torde det bliva erforderligt ägna särskild uppmärksamhet åt frågan om dessas nedbringande. Vad järnvägsfrakterna angår, hava redan vissa nedsättningar under kommissionens bemedling kunnat åvägbringas. Synnerligen önskvärt vore, om ytterligare lindringar i detta avseende kunde utverkas. Även om så sker, lär det dock ej bliva möjligt att ernå sådana priser, som medgiva stenens forslande järnvägsledes till vissa från tillverkningsorterna mera avlägset belägna kommuner, som nu anmält rekvisitioner. Möjligheten att i åtskilliga fall kunna uppnå definitiva leveransavtal blir sålunda beroende av, huruvida rimliga sjöfrakter stå att erhålla. Med hänsyn till de gällande höga priserna på ångfartygstonnage lär det sådant näppeligen nu kunna ifrågakomma. Där emot torde vissa utsikter förefinnas att för ändamålet kunna disponera smärre segelfartyg. Vid en hos kommerskollegium hållen överläggning med representanter för Svensk skeppsrederiförening för segelfartyg, vid vilket tillfälle även en representant för arbetslöshetskommissionen var närvarande, inhämtades nämligen, att på grund av numera rådande förhållanden en stor del av de talrika smärre segelfartygen i Bohuslän torde komma att under våren och sommaren 1916 sakna användning. Från fartygsföreningens representanter framhölls därför önskvärdheten av att ifrågavarande tonnage, som förut plägat i stor utsträckning tagas i anspråk för stenleveranser till särskilt svenska, danska och tyska hamnar, måtte även nu komma till användning för samma ändamål. Visserligen hade

även för dessa fartyg driftkostnaderna avsevärt stegrats, men ansågs denna svårighet lättare överkomlig, därest transporterna planerades på lämpligt sätt samt därjämte genom statens försorg kostnadsfri bogsering anordnades genom minfälten i Öresund. Med hänsyn ej blott till stenleveranserna till kommunerna utan ock till vikten av att bereda användning åt det för stentransporter lämpliga mindre segeltonnaget samt sysselsättning åt dess personal har kommissionen ansett sig böra rikta uppmärksamheten på hithörande spörsmål.

Enligt vad i det föregående anförts skulle leveranscentralen erhålla huvudsakligen följande uppgifter, nämligen *att* efter prövning och eventuell justering fastställa ovan omnämnda självkostnadspris; *att* avsluta försäljningskontrakt med kommunerna; *att* fördela leveranserna på de leverantörer, som biträtt överenskommelse om sådana; *att* i fråga om arbetarantal och tider för arbetenas utförande i samråd med leverantören planlägga leveransers effektuerande; *att* kontrollera att arbetarna erhålla avtalsmässig arbetsinkomst; *att*, där så finnes erforderligt, biträda med ordnandet av erforderliga transporter och priset därför; *att* träffa övriga avgöranden, som erfordras för genomförandet av försäljningsplanen.

Organisation.

Vid leveranscentralens anordnande bör hänsyn tagas till de olika intressen, som här närmast komma i fråga, nämligen statens, kommunernas, leverantörernas och arbetarnas. Arten av de åt centralen anförtrödda uppgifterna såväl som motsatsförhållandet mellan de tre sistnämnda intressenterna synes emellertid påkalla, att det bestämmande inflytandet, inom ramen av vederbörligen fastställda bestämmelser, överlämnas åt staten, representerad av en för ändamålet av Kungl. Maj:t eller enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande förordnad person. På enahanda sätt torde ock böra förordnas en representant med suppleant för envar av de tre andra intressenterna. Dessa representanter för kommunerna, stenleverantörerna och stenarbetarna skulle hava till uppgift att med råd och upplysningar tillhandagå centralens chef.

Vid fyllandet av sin omfattande och svåra uppgift måste denne givetvis äga tillgång till ett lämpligt arbetsorgan, för vilket ändamål skulle upprättas en byrå under närmaste ledning av en för uppdraget kvalificerad person, vilken i såväl ekonomiskt som annat hänseende står fullt opartisk till förekommande leveransfrågor. Av väsentlig betydelse för främjandet av centralens verksamhet är den omständigheten, att av de i överläggningarna med kommissionen deltagande representanterna för leverantörerna utlovats allt tillmötesgående beträffande tillhandahållandet av erforderliga upplysningar och sakkunnigt biträde vid leveransunderhandlingar o. s. v.

Kommissionen har i det föregående påpekat, att den föreliggande leveransplanen bör ingå såsom ett led i den mera omfattande plan för stenarbetarnas bispringande, som kommissionen har att söka genomföra. Såväl på grund härav som med hänsyn till kommissionens allmänna uppgift och förhållande till de lokala hjälporganen i stendistriktet synes det vara erforderligt, att leveranscentralen på lämpligt sätt anknytes till kommissionen. Sålunda torde kommissionen böra med uppmärksamhet följa dess verksamhet samt hos Kungl. Maj:t göra de framställningar, som finnas påkallade.

De med leveransplanens genomförande förenade direkta kostnader, som här komma i betraktande, utgöras dels av statens ränteförlust å de till lån åt kommunerna erforderliga medel, dels ock av löpande utgifter för leveranscentralens verksamhet.

Kostnader.

Kommunernas redan gjorda preliminära rekvisitioner belöpa sig enligt ovan meddelade beräkningar till en summa av ungefär 3,125,000 kronor. Härtill torde måhända komma ytterligare några belopp, vadan för bestridandet av kostnaderna för ändamålet skulle behöva tillhandahållas statsmedel till ett förslagsvis beräknat belopp av 3,500,000 kronor. Erforderliga åtgärder för beredandet av tillgång till dessa medel böra sålunda vidtagas.

Enligt de i ämbetsskrivelsen den 4 februari 1916 angivna grunder skulle kommunerna vidare äga åtnjuta ifrågavarande länemedel under 6 år mot en ränta av allenast 3 %. Då staten själv icke torde kunna upplåna medel under en effektiv ränta av 5 %, och kommunerna säkerligen önska utnyttja hela den medgivna lånetiden, skulle här uppkomma en ränteförlust av omkring 420,000 kronor.

Beträffande kostnaderna för leveranscentralens verksamhet kunde med visst fog den anordning ifrågasättas, att desamma påfördes själva leveranserna och sålunda komme att ingå i summan av leverantörernas självkostnader. Vissa svårigheter skulle emellertid därvid möta på den grund, att självkostnadsprisen måste redan från början fastställas, innan utgifterna för leveranscentralen kunna med större säkerhet beräknas. Då därjämte, enligt vad kommissionen nyss förordat, staten skulle bestämma personvalet för centralen och förbehålla sig det avgörande inflytandet på dess ledning, synas jämväl utgifterna för densamma böra bestridas av staten. Kommissionen har vid sina beräkningar på denna punkt kommit till ett belopp av högst 30,000 kronor.

Departementscheffens yttrande.

Grunderna för leveransernas ordnande.

Arbetslöshetskommissionens här återgivna förslag rörande ordnandet av de ifrågavarande stenleveranserna innebär i huvudsak följande.

I syfte att såvitt möjligt förebygga arbetslösheten bland stenarbetarna, företrädesvis i de av krisen hårdast drabbade stenhuggeridistrikten i Blekinge, Hallands samt Göteborgs och Bohus län, samverka staten, kommuner — under vilket uttryck jag i det följande inbegriper ej endast städer, köpingar och landskommuner utan även municipalsamhällen och väghållningsdistrikt — ävensom stenleverantörer och stenarbetare enligt vissa på förhand fastslagna grunder. Kommunerna inköpa gatsten till leverantörernas självkostnadspris och i den utsträckning överskommelse därom kan träffas. Medel till dessa inköp — inberäknat kostnaden för transport till leveransorten — tillhandahållas kommunerna av staten i form av lån mot 3 % ränta och utan amortering under sex års tid. Vid utgången av de sex åren må kommun för sådant låns gäldande kunna upptaga lån på vanligt sätt.

Stenleveransernas effektuerande överlämnas åt de leverantörer, vilka förbinda sig att fullgöra dem till det självkostnadspris och enligt de övriga grunder, som efter vederbörlig utredning kunna komma att fastställas. I självkostnadspriset ingå dels arbetslöner, beräknade efter de före krisen tillämpade lönenormerna, dels ock ett efter normal drift uppskattat tilläggsbelopp, omfattande övrig produktionskostnad samt allmänna omkostnader, varvid dock hänsyn toges till de numera stegrade prisen på sprängämnen och vissa andra materialier. För tilläggsbeloppets beräkning tillhandahåller leverantör skriftlig utredning i ämnet samt ställer räkenskaper och övriga erforderliga upplysningar till förfogande för opartisk diskretionär granskning och övande av nödig kontroll.

Leveranserna fullgöras i regel genom nytillverkning av erforderlig vara; i de fall då det finnes lämpligare att för ändamålet anlita redan inneliggande lager, skall motsvarande tillverkning utföras på sådant sätt, att såvitt möjligt utbetalas arbetslöner till samma belopp och till motsvarande antal arbetare, som vid nytillverkning skulle hava utgått. Leveranserna fördelas på lämpligt sätt mellan hugade leverantörer med vederbörlig hänsyn till behovet att bereda arbetsförtjänst i de olika stendistrikten. I den mån så finnes nödigt för arbetsförtjänstens fördelning på största möjliga antal arbetare och under erforderligt lång tid, kunna bestämmelser meddelas rörande det antal arbetare, som av leverantör må användas och under vilken tid av året arbetare må sysselsättas, ävensom därom, att endast försörjningspliktiga arbetare må anlitas och att dessa ej må äga intjäna mer än viss inkomst, anpassad efter familjens storlek. Arbetsinkomst skall alltid beräknas efter de före krisen tillämpade lönenormer.

Därest kommun önskar, att inköpt gatsten skall kvarligga lagrad å tillverkningsorten, tillhandahåller vederbörande leverantör utan kostnad för kommunen lagerplats och ansvarar för lagrets bevarande därstädes intill den överenskomna tiden för dess vidarebefordran. Som villkor för detta leverantörens åtagande gäller emellertid, att varan skall före lagringen av vederbörande kommun till sin beskaffenhet godkännas.

Förhållandet mellan leverantör och hans arbetare regleras av de före krisen gällande eller eljest tillämpliga kollektivavtalen. Då emellertid dessa icke innehålla bestämmelser, som betrygga ett avgörande på fredlig väg av tvister i tolkningsfrågor, hava vederbörande organisationer enats om att i vad angår ifrågavarande arbeten överlämna dylika eventuella meningsskiljaktigheter till slutligt avgörande genom skiljenämnder.

De övriga avgöranden, som påkallas för leveransplanens genomförande, skola tillhöra en särskilt upprättad, till arbetslöshetskommissionen närmast anknuten myndighet, bestående av representanter för staten samt kommunernas, leverantörernas och stenarbetarnas intressen. Beslutanderätten i förekommande frågor tillkommer statens representant; de övriga representanterna tillhandagå denne med råd och upplysningar. Samtliga representanter förordnas av Kungl. Maj:t eller enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande. För det direkta arbetet med leveransernas ordnande, i den mån detsamma ej kan utföras genom leverantörernas medverkan, samt för den erforderliga kontrollens effektiva utövande upprättas en byrå under närmaste ledning av en i hithörande frågor sakkunnig samt gent emot intressenterna opartisk person. Kostnaderna för denna organisation bestri-
das av staten.

Till dessa av arbetslöshetskommissionen i samråd med representanter för stenleverantörer och stenarbetarna samt i huvudsak under min medverkan utarbetade grunder för stenleveransernas ordnande kan jag helt ansluta mig.

Den föreslagna anordningen synes mig nämligen på ett lyckligt sätt lösa de många svårigheter, som måste övervinnas för att statens ingripande skall medföra avsett gagn.

Till vad kommissionen anfört vill jag emellertid foga några synpunkter, som synas mig böra ytterligare framhållas.

När det nu gäller att genom produktionens hållande vid makt, om ock i begränsad omfattning, bereda arbetarna tillfälle till utkomst genom eget arbete, måste det vara ett önskemål att kunna bygga på det redan bestående systemet för produktionens bedrivande och för förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare. Å andra sidan måste staten såsom villkor för sina sär-

skilt under nuvarande förhållanden ganska avsevärda uppoffringar bestämt kräva ett avgörande reglerande inflytande, på det att det åsyftade målet, arbetslöshetens motverkande, må så vitt möjligt ernås. Det bör ock erkännasamt vitsordas, att vid de förhandlingar med leverantörernas och arbetarnas representanter, som ligga till grund för den föreliggande planen, stort tillmötesgående visats från båda hållen. Leverantörerna hava sålunda underkastat sig en mycket stark begränsning av sin handelsfrihet, och arbetarna hava förklarat sig villiga att foga sig i de dispositioner, som i sakens intresse kunna påkallas. Med de fem ledande gatstensfirmor i Blekinge, Hallands samt Göteborgs och Bohus län, vilkas representanter deltagit i de förberedande överläggningarna, hava jämväl upprättats preliminär skriftlig överenskommelse, som torde få biläggas detta protokoll (bil. 2). Med hänsyn till dessa firmors betydande produktionskapacitet och talrika arbetarstam kan sålunda leveransplanens genomförande, i vad på leverantörerna ankommer, få anses betryggat. Ingångna meddelanden från åtskilliga mindre leverantörer i olika delar av landet giva också vid handen, att förevarande strävanden att bereda arbete kunna räkna på mycket allmän anslutning inom industrien.

Såsom arbetslöshetskommissionen framhållit, synas visserligen åtskilliga kommuner hava vid sina prisberäkningar utgått från så låga leveranspriser, att vissa svårigheter därav kunna uppkomma för uppgörandet av slutliga köpeavtal med dem. Jag anser mig likväl kunna utgå från den förutsättningen, att även i dessa fall från kommunernas sida skall visas det tillmötesgående, som det behjärtansvärda syftet påkallar.

Beträffande omfattningen av de arbetstillfällena, som kunna beredas genom de nu preliminärt beslutade stenleveranserna, kan i frågans nuvarande läge en fullt fixerad uppgift icke lämnas. Det tilläggsbelopp, utöver arbetslöner, som skall ingå i leverantörernas självkostnadspris, har nämligen ännu icke kunnat bestämt fastställas. Verkställda beräkningar giva emellertid vid handen, att detta icke överstiger 40 % av leveranspriset (inklusive transportkostnaden), vadan sålunda minst 60 % av detta pris tillgodokomma stenarbetarna (stenhuggare och hjälparbetare) i form av arbetslöner. Det torde böra tilläggas, att av nämnda 40 % en avsevärd del skall utgå till arbetsförmän och annan arbetsledning, samt att därigenom en stor del av det i sin utkomst hotade arbetsbefälet får sin ställning förbättrad. Utgår man från att leveranserna komma att uppgå till ett värde av minst 3 miljoner kronor, skulle därav minst 1,800,000 kronor komma andra arbetare än förmän till del. Med antagande vidare av en månadsinkomst av i medeltal omkring 80 kronor, skulle avlöning kunna utgå för en arbetsstyrka av 1,000 man under 22 månader, för

2,000 man under 11 månader och för 4,000 man under 5 $\frac{1}{2}$ månader. Då sålunda ett genomförande av den föreliggande planen skulle vara av stor betydelse för stenarbetarnas skyddande mot arbetslösheten, anser jag dess förverkligande i full utsträckning vara i hög grad önskvärt.

En oavvislig förutsättning härför är emellertid, att staten åtager sig leveransplanens finansierande i enlighet med de av arbetslöshetskommissionen angivna grunder. Närmast gäller det då att åvägbringa medel för tillhandahållande av lån åt kommunerna. För detta ändamål skulle, enligt vad nu är känt angående kommunernas köpeanbud, erfordras omkring 3,125,000 kronor. Lika med kommissionen anser jag dock lämpligt att höja denna summa för det icke osannolika fall, att vissa kommuner skulle önska öka sina köpeanbud eller att nya sådana skulle ifrågakomma. Om det för lån avsedda beloppet sättes till 3,500,000 kronor, torde dylika eventuella låneanspråk kunna behörigen tillgodoses. För ändamålet synes lämpligen en särskild lånefond å sistnämnda belopp böra avsättas; och torde vid bifall härtill de i statsverkspropositionen bland inkomsterna upptagna låne-medel böra höjas med samma belopp eller 3,500,000 kronor. Lånefonden torde böra förvaltas av statskontoret i enlighet med av Kungl. Maj:t fastställda närmare föreskrifter.

*Medelsan-
skaffningen.*

De av arbetslöshetskommissionen anförda skälen för statens övertagande av kostnaden för den centrala leveransmyndighetens verksamhet hava synts mig övertygande. Ehuru väl det beräknade beloppet av högst 30,000 kronor kan förefalla ganska avsevärt, läser detsamma dock få anses måttligt i betraktande av de ifrågavarande affärstransaktionernas omfattning samt uppdragets krävande art. Denna kostnad torde kunna bestridas av allmänna besparingar under huvudtiteln.

Enligt arbetslöshetskommissionens förut meddelade beräkningar skulle statens verkliga utgifter för ordnandet av stenleveranserna belöpa sig till omkring 450,000 kronor, varav omkring 420,000 kronor i beräknad ränteförlust samt högst 30,000 kronor i organisationskostnader. Då den effektiva räntan å 1916 års statslån uppgår till omkring 5,1 % och lindrigare villkor icke torde kunna erhållas vid eventuell ytterligare upplåning under detta år, läser försiktigheten bjuda, att man räknar med något högre ränteförlust än det angivna beloppet 420,000 kronor. Det verkliga utgiftsbeloppet, ehuru i och för sig betydligt, måste dock anses ringa i förhållande till den på en gång verksamma och under lämplig form lämnade hjälp, som skulle beredas stenarbetarna. Det bör ock ihågkommas, att, därest icke på detta sätt utkomst tillhandahålles dem, staten måste

vara beredd att på annat sätt träda hjälpande emellan. För den händelse i stället arbetslöshetsunderstöd av statsmedel skulle lämnas, skulle kostnaden härför, beräknad till i genomsnitt 2 kronor 10 öre per dag — företrädesvis familjeförsörjare med i medeltal 2 oförsörjda barn skulle nämligen i sådant fall komma i fråga — uppgå till inemot 1,400,000 kronor. Även ur synpunkten av sparsamhet med det allmännas medel torde alltså den föreliggande planen få anses ändamålsenlig.

Under återopande av vad sålunda anförts får jag, efter samråd med chefen för finansdepartementet, hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

dels besluta, att, för bekämpande av arbetslösheten bland stenarbetare, skall bildas en lånefond av 3,500,000 kronor, från vilken fond lån må på högst sex år och mot 3 % ränta utan amorteringsskyldighet tilldelas städer, köpingar, landskommuner, municipalsamhällen och väghållningsdistrikt för inköp enligt ovan angiven plan av gatsten,

dels för ändamålet bland utgifter för kapitalökning under rubriken »Statens utlåningsfonder» för 1917 anvisa ett anslag av 3,500,000 kronor, att utgå av låne-medel, med rätt för Kungl. Maj:t att förskottsvis under 1916 av tillgängliga medel utanordna beloppet,

dels, vid bifall till vad sålunda föreslagits, besluta, att de lånemedel för produktiva ändamål, som upptagas bland inkomsterna i 1917 års riksstat, skola höjas med 3,500,000 kronor,

dels ock medgiva, att ett belopp av högst 30,000 kronor må av sjuätte huvudtitelns allmänna besparingar användas för bestridande av organisationskostnaderna för genomförande av oförmålda plan.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen lämna bifall; och skulle proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Conr. Falkenberg.

BILAGOR.

Preliminär tablå öfver

Län och kommun.	Beräknad kvantitet av				Beräknat kostnadsbelopp	Beräknat maximipris för (cif)			
	gatsten	små-gatsten	annan sten	kantsten		gatsten	små-gatsten	kantsten	annan sten
	Kvm.	Kvm.	Kvm.	Löpm.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Stockholms stad.	—	60,000	—	—	¹⁾ 225,000	—	3.12	—	—
Södermanlands län.									
Nyköping	4,000	3,000	—	—	30,000	—	—	—	—
Eskilstuna	—	—	—	—	²⁾ 75,000	—	—	—	—
Strängnäs	⁴⁾ 3,000	—	—	—	10,440	—	—	—	—
Östergötlands län.									
Norrköping	⁵⁾ 28,500	—	—	—	150,000	—	—	—	—
Mjölby	⁷⁾ 2,000	⁸⁾ 4,000	—	—	—	3.85	3.10	—	—
Valdemarsvik	—	—	—	⁹⁾ 3,000	15,000	—	—	—	—
Jönköpings län.									
Jönköping	—	—	—	—	¹⁰⁾ 100,000	—	—	—	—
Eksjö	—	—	—	—	¹¹⁾ 12,000	—	—	—	—
Nässjö	—	—	—	—	30,000	—	—	—	—
Huskvarna	¹²⁾ 10,000	—	—	—	50,000	—	—	—	—
Vetlanda	4,696	—	—	—	—	—	—	—	—
Värnamo	—	—	—	—	20,000	—	—	—	—
Vaggeryd	—	—	—	6 å 7,000	8,000	—	—	—	—
Kronobergs län.									
Växjö	9,000	400	—	—	35,000	—	—	—	—
Kalmar län.									
Kalmar ¹⁴⁾	—	—	—	—	60,000	¹⁵⁾ 4.40	2.80	¹⁷⁾ 3.80	—
Mörbylånga ¹⁸⁾	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gottlands län.									
Visby	¹⁹⁾ 17,520	—	—	1,600	100,000	—	—	—	—
Blekinge län.									
Karlskrona	²¹⁾ 4,200	—	—	—	20,000	4.80	—	—	—
Ronneby	²²⁾ 4,000	—	—	—	15,000	3.75	—	—	—

Bil. 1.

kommunernas stenrekvisitioner.

Uppgivna förutvarande inköps- pris för				A n m ä r k n i n g a r
gatsten	små- gatsten	kantsten	annan sten	
Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	
—	3.40	—	—	1) Inkl. kostnader för uppläggning å kaj och uppmätning.
2) 6.90	3.30	—	—	2) För bästa gatsten av A-typ (18—22 cm. djup).
—	—	—	—	3) För inköp av gatsten.
—	—	—	—	4) Såvida stenen är s. k. gångbanesten (djup 15 cm., variation 14—16, bredd 14 cm., variation 13—16, längd 18 cm., variation 15—25 cm.).
{ 5) 5.85 }	—	—	—	5) 24,000 kvm. prima och 4,500 kvm. sekunda gatsten.
{ 4.50 }	—	—	—	6) Resp. prima och sekunda sten.
—	—	—	—	7) 24×14×18 cm.
—	—	—	—	8) 10×10×10 cm.
—	—	—	—	9) 30×15 cm.
—	—	—	—	10) För inköp av gatsten.
—	—	—	—	11) » » » » till bättre kvalitet och billigare pris än vid inköp i Eksjö.
—	—	—	—	12) » » » » och kantsten.
14) 4.85	—	—	—	13) Sekunda gatsten.
4.50	—	—	—	14) Från Bankeryd; 5.65 från Uddevalla. Leveransen önskas från Bankeryd.
—	—	—	—	
—	—	1.40	—	
4.65	2.70	—	—	
—	—	—	—	15) Stor tuktad gatsten.
—	—	—	—	16) För kantsten av granit.
—	—	—	—	17) Om godkända prov lämnas före köpet.
—	—	—	—	18) Om makadam innefattas i ifrågavarande leveranser, äro kommunalfullmäktige villiga att rekvirera 600 kbm. till pris av högst 6 kr. kbm.
20) 6.10	—	—	—	19) 12,000 kvm. prima och 5,520 sekunda.
—	—	—	—	20) För prima och 5.08 för sekunda.
6.00	—	—	—	21) Tuktad körbanesten (12—15 cm. bred, 15—25 lång, 16—18 hög). Statslån å kr. 39,260 till redan beställd sten.
—	—	—	—	22) Tuktad sekunda sten (14—18 cm. bred, 18—20 cm. hög). Stenen bör huggas inom Ronneby socken och ej levereras från befintligt lager.

Preliminär tablä över

Län och kommun.	Beräknad kvantitet av				Beräknat kostnadsbelopp	Beräknat maximipris för (cif)			
	gatsten	smågatsten	annan sten	kantsten		gatsten	smågatsten	kantsten	annan sten
Kristianstads län.	Kvm.	Kvm.	Kvm.	Löpm.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Kristianstad	2,000	4,000	—	700	20,000	—	—	—	—
Simrishamn ²⁵⁾	—	4,000	—	²⁴⁾ 2,000	11,500	—	2.00	1.75	—
Ängelholm	4,000	3,000	—	—	22,000	—	—	—	—
Tomelilla	3,500	—	—	—	13,475	3.20	—	—	—
Malmöhus län.									
Malmö	—	—	—	—	²⁵⁾ 345,000	—	—	—	—
Landskrona	—	—	—	—	27,093	—	—	—	—
Hälsingborg	—	—	—	—	²⁶⁾ 50,000	—	—	—	—
Eslöv ²⁷⁾	—	1,200	—	1,500	6,000	—	—	—	—
Ystad	—	—	—	—	23,800	—	—	—	—
Trälleborg	—	—	—	—	105,000	—	—	—	—
Lund	—	—	—	—	50,000	—	—	—	—
Svedala	—	—	—	—	3,000	—	—	—	—
BÅ	—	—	—	—	20,000	—	—	—	—
Raus plantering	—	—	—	—	15,000	—	—	—	—
Höör	—	—	—	2,000	—	—	—	—	—
Hörby köping	—	—	—	—	12,000	—	—	—	—
Hallands län.									
Halmstad	²⁸⁾ 37,400	—	—	4,200	135,000	—	—	—	—
Laholm	1,050	1,700	—	800	8,000	—	—	—	—
Falkenberg	9,500	—	—	1,000	35,000	—	—	—	—
Kungsbacka	—	2,000	—	—	4,500	—	—	—	—
Göteborgs och Bohus län.									
Göteborg	—	—	—	³⁰⁾ 30,000	100,000	—	—	—	—
Kungälv	—	250	—	³¹⁾ 2,000	8,000	—	—	—	—
Uddevalla ²⁹⁾	35,000	12,500	—	1,200	³²⁾ 172,475	—	—	—	—
Gårda	—	6,000	—	—	13,500	—	2.25	—	—
Älvsborgs län.									
Vänersborg	—	—	—	—	50,000	—	—	—	—
Borås	13,523	³⁴⁾ 4,800	³⁵⁾ 8,000	—	100,000	5.14	{ 2.55 3.20 }	—	2.20
Ulricehamn	—	7,000	—	—	15,000	—	2.25	—	—
Åmål	2,000	—	—	—	—	3.57	—	—	—
Trollhättan	2,734	16,580	—	4,637	³⁶⁾ 77,300	4.60	2.75	4.00	—

kommunernas stenrekvisitioner (forts.).

Uppgivna förutvarande inköpspris för				Anmärkingar
gatsten	smågatsten	kantsten	annan sten	
Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	
4.50	2.25	2.80	—	²⁵⁾ 15 cm. bred och 20—25 cm. djup. ²⁶⁾ Staden får körbanesten från egna stenbrott.
—	—	—	—	
3.50	—	—	—	
—	—	—	—	
5.50	2.65	3.00	—	²⁵⁾ För inköp av gatsten, kantsten och rännstensbottnar; i beloppet ingår lossningskostnader m. m.
—	—	—	—	
4.90	2.60	—	—	²⁶⁾ För inköp av gatsten. Kostnaderna skola bestridas pr upplåning, om leveransen sker genom statens förmedling; vid beställning direkt hos vederbörande firma med tillgängliga medel.
—	—	—	—	²⁷⁾ Stadsfullmäktige hava dessutom beslutat inköpa 7,500 kvm. sten för 30,000 kr. direkt från stenfirma.
4.50 å 5	—	—	—	
—	—	—	—	
—	—	—	—	
—	—	—	—	
—	—	—	—	
—	—	—	—	
—	—	—	—	
—	—	—	—	
—	—	—	—	
—	—	—	—	
—	—	—	—	
—	—	—	—	
—	—	—	—	
—	—	—	—	
—	—	—	—	
3.60	2.05	0.90	—	²⁸⁾ 11,100 kvm. körbanesten 1:sta sort, 14,100 d:o 2:dra sort, 10,300 kvm. d:o maskinslagen och 1,900 kvm. gångbanesten samt 2,500 m. bred kantsten och 1,700 m. smal kantsten.
²⁹⁾ 3.25	—	3.50	—	²⁹⁾ För körbanesten II och III sort och kr. 2.25 pr kvm. för gångbanesten (s. k. räfvar).
—	2.25	—	—	
—	—	{ 2.70 3.90 }	—	³⁰⁾ 15,000 lm. gångbaneflis och 15,000 lm. ramsten. ³¹⁾ 37 cm. bred och 15 cm. tjock.
—	—		—	
—	2.50	—	—	
—	—	—	—	³³⁾ I detta belopp ingår jämväl 450 kr. för 30 stycken hörngatstenar.
4.00	2.40	3.00	—	³⁴⁾ 3,800 kvm. (8×10 cm.), 1,000 kvm. (12×12 cm.).
—	—	—	—	³⁵⁾ Trottoirmåsten (5×7 cm.).
—	—	—	—	³⁶⁾ Häri ingår även rekvisition av 39 st. bågstenar å 15 kr. st.
—	—	—	—	
—	—	—	—	
—	—	—	—	

Preliminär tablå över

Län och kommun.	Beräknad kvantitet av				Beräknat kostnadsbelopp	Beräknat maximipris för (oif)			
	gatsten	smågatsten	annan sten	kantsten		gatsten	smågatsten	kantsten	annan sten
Skaraborgs län.	Kvm.	Kvm.	Kvm.	Löpm.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Mariestad	³⁷⁾ 550	³⁸⁾ 2,500	—	³⁹⁾ 700	10,000	4.75	2.30	2.25	—
Lidköping	—	6,500	1,000	1,500	25,000	—	{ 2.80 } 2.60	1.85	4.50
Skövde ⁴⁰⁾	6,000	5,000	—	—	50,000	—	—	—	—
Töreboda	—	—	—	—	⁴¹⁾ 500	—	—	—	—
Vara	—	1,500	—	—	—	—	2.35	—	—
Grästorp	—	—	—	—	⁴²⁾ 5,000	—	—	—	—
Värmlands län.									
Karlstad	14,000	15,000	—	—	90,000	—	—	—	—
Kristinehamn	11,000	3,000	—	—	55,000	—	—	—	—
Sunne	—	8,000	—	⁴³⁾ 1,000	26,700	—	—	—	—
Örebro län.									
Örebro	6,250	6,700	—	—	50,000	4.50	2.70	—	—
Askersund	—	—	—	—	⁴⁴⁾ 4,500	—	—	—	—
Nora	—	—	—	1,440	6,197	—	—	—	—
Lindesberg	—	1,804	—	1,200	8,470	—	2.70	3.00	—
Västmanlands län.									
Västerås	—	15,000	—	—	—	—	—	—	—
Kopparbergs län.									
Falun	—	8,000	—	—	24,000	—	—	—	—
Borlänge	600	600	—	900	9,000	—	—	—	—
Hedemora	5,000	—	—	—	25,000	—	—	—	—
Gävleborgs län.									
Gävle	25,000	5,500	—	3,000	150,000	—	—	—	—
Söderhamn	—	—	—	—	⁴⁵⁾ 60,000	4.50	—	3.00	—
Västernorrlands län.									
Sundsvall	2,000	—	—	—	10,000	—	—	—	—
Jämtlands län.									
Östersund	2,000	—	—	—	—	7.75	—	—	—

kommunernas stenrekvisitioner (forts.).

Uppgivna förutvarande inköpspris för				A n m ä r k n i n g a r
gatsten	smågatsten	kantsten	annan sten	
Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	
4.75	2.30	2.25	—	³⁷⁾ Längd 15—25 cm., bredd 14—16 cm., djup 14—18 cm.
—	—	—	—	³⁸⁾ 10—12 cm.
5.45	3.15	—	—	³⁹⁾ Bredd 15 cm., djup minst 25 cm.
—	—	—	—	⁴⁰⁾ Under förutsättning att staden själv får välja leverantör.
—	2.35	—	—	⁴¹⁾ Utan statslån; avser inköp av smågatsten.
—	—	—	—	⁴²⁾ För inköp av gatsten.
4 å 4.25	2 å 2.25	—	—	⁴³⁾ Bredd 30 cm., djup 17 cm.
4.25	2.55	—	—	
—	2.90	3.50	—	
5.25	3.25	—	—	⁴⁴⁾ För inköp av gatsten för kr. 2,500 och smågatsten (8×10 cm.) för kr. 2,000.
—	—	—	—	
—	—	—	—	
—	3.28	—	—	
—	3.00	—	—	
5.30	—	5 å 4.50	—	
—	—	—	—	
⁴⁵⁾ 6.00	⁴⁶⁾ 3.35	⁴⁷⁾ 5.25	—	⁴⁵⁾ För prima tuktad gatsten.
—	—	—	—	⁴⁶⁾ För smågatsten 8 å 10 cm.
—	—	—	—	⁴⁷⁾ För kantsten rak 30 cm. bred.
—	—	—	—	⁴⁸⁾ För inköp av gatsten (s. k. C-sten) och kantsten av 0.3 m. bredd.
4.75	—	—	—	
—	—	—	—	

Bil. 2.

Överenskommelse.

Mellan Kungl. Maj:t och kronan å ena sidan och undertecknad stenleverantör å andra sidan är under nedan angivna förutsättning följande överenskommelse träffad.

Under förutsättning att undertecknad, leverantör, bliver tilldelad någon del av de stenleveranser, som äro avsedda att komma till stånd i följd av det initiativ, som av statsrådet och chefen för kungl. civildepartementet tagits genom ämbetsskrivelse av den 4 februari 1916 till överståthållarämbetet och Kungl. Maj:ts befallningshavande i länen angående ifrågasatta stenleveranser till vissa kommuner, och under förutsättning att lånemedel på vissa villkor tillhandahållas vederbörande kommuner för ändamålet, förbinder jag mig att fullgöra de leveranser, som kunna komma att tilldelas mig samt att vid stenpartiets tillverkning och leverans ställa mig följande allmänna villkor och bestämmelser till noggrann efterrättelse, vilka emellertid endast gälla här ifrågavarande stenbeställningar.

1:o. Det pris, leverantören må betinga sig för viss stensort, får icke överstiga självkostnadspriset för denna stensort.

Självkostnadspriset utgöres av

dels den verkliga till stenarbetarna utbetalade arbetskostnaden;

dels ett tilläggsbelopp, beräknat efter normal drift och omfattande övrig produktionskostnad (berghyra, materialkostnad m. m.) samt allmänna omkostnader (arbetsledning m. m.). Härvid iakttages, att ammunitionskostnad och övrig materialkostnad beräknas enligt nu gällande priser.

Detta tilläggsbelopp fastställs såsom enhetligt genomsnittsbelopp för varje ifrågakommande län (närmast ifrågakomma Blekinge, Halland och Bohuslän).

2:o. Leverantör är skyldig att till här senare omförmäld leveranscentral avgiva skriftlig utredning angående dess självkostnadspris för ifrågakommande olika stensorter ävensom att bereda nämnda centrals ombud tillgång till sina räkenskaper och meddela erforderliga upplysningar för en opartisk och diskretionär prövning av uppgivna självkostnadspris samt för utö vandet av den kontroll, som betingas av bestämmelserna i denna överenskommelse.

3:o. Leverantören är skyldig, att med det arbetarantal och med den tidsindelning, som av leveranscentralen efter samråd med honom kan komma att bestämmas, tillverka den kvantitet sten, som leveransen omfattar (där så lämpar sig samma stensorter, som i leveransavtalet med vederbörande kommuner specificeras, i varje fall med lika stor kostnad för arbetslöner).

4:o. Leverantören förbinder sig att i de fall, då kommun önskar den levererade stenen lagrad å tillverkningsorten, utan kostnad för köparen intill utgången av år 1918 lagra stenen, därvid leveransen före lagringen skall av köparen eller hans ombud slutbesiktigas, varefter säljaren ansvarar för lagrets bevarande intill den

överenskomna tiden för dess vidare befordran. Köparen och säljaren äga i övrigt sinsemellan träffa det närmare avtal, som betingas av varans uppläggande å lager.

5:o. Leverantören förbinder sig att bereda arbetarna samma lönevillkor för utfört arbete, som under normala förhållanden tillkommit dem enligt på respektive arbetsplatser gällande avtal rörande arbets- och löneförhållande. För arbetsplats, där avtal funnits men utlupit utan att förnyas, skall för här ifrågavarande leverans samma avtal anses såsom prolongerat. Vid arbetsplats, där ej något avtal funnits, skall närmast tillämpliga avtal lända till efter rättelse.

6:o. Leverantören förbinder sig att för sin del medverka till, att mellan vederbörande arbetsgivare och arbetarorganisationer träffas sådan överenskommelse, att tvist om tillämpningen av gällande avtalsbestämmelser vid här ifrågavarande leveranser ej får leda till lockout eller strejk, utan skall slitas av en permanent skiljenämnd av tre personer, en tillsatt av arbetsgivarnas och en av arbetarnas organisation samt den tredje av Konungens befallningshavande. En sådan nämnd tillsättes för vartdera av Göteborgs och Bohus, Hallands och Blekinge län.

7:o. Leverantören förbinder sig att om leveranscentralen finner sådant nödvändigt ordna arbetet så, att endast undantagsvis andra arbetare än sådana med försörjningsplikt användas, samt att dessa med tillämpning av gällande tariffer medgivas uppnå en månatlig inkomst av 90 kronor, när antalet försörjda uppgår till 4 eller därunder, men till 100 kronor, när antalet försörjda överstiger 4 personer. Försörjningsplikt anses icke föreligga beträffande arbetsduglig person, som fyllt 15 år.

8:o. Leverantören förbinder sig att vid här ifrågavarande leveransers utförande använda, om sådant av leveranscentralen påkallas, jämväl arbetare, som förut för honom arbetat enligt det s. k. köpsystemet i samma proportion som förut under normala förhållanden.

9:o. Leverantören förbinder sig att godkänna den fördelning av leveranserna, som av leveranscentralen bestämmes.

10:o. Leverantören är, i den händelse han bryter mot någon av förestående bestämmelser, förfallen till ett av leveranscentralen fastställt vite, vilket dock högst får uppgå till 5 % av leveranssumman.

Slutligen förklarar sig leverantören för sin del godkänna härneda angivna åtgärder, som i anledning av förevarande leveranser komma att vidtagas.

En leveranscentral upprättas med uppgift

att efter prövning och eventuell justering fastställa i punkt 1:o omförmält självkostnadspris;

att avsluta försäljningskontrakt med kommunerna;

att fördela leveranserna på de leverantörer, som biträtt denna överenskommelse;

Vid leveransernas fördelning skall tagas hänsyn till de lokala behoven av beredandet av arbetsförtjänst, till kommunernas intressen i fråga om billiga transporter, upprätthållandet av äldre förbindelser m. m.;

att i fråga om arbetarantal och tider för arbetenas utförande i samråd med leverantören planlägga leveransens effektuerande;

att kontrollera att arbetarna erhålla avtalsmässig arbetsinkomst;

att, där så finnes erforderligt, biträda med ordnandet av erforderliga transporter och priset därför;

att träffa övriga avgöranden, som erfordras för genomförandet av försäljningsplanen.

Leveranscentralen ledes av en person, som därtill förordnas av Kungl. Maj:t eller enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande. På enahanda sätt förordnas trenne per-

soner med var sin suppleant att tillhandagå centralens ledare med råd och upplysningar, nämligen en representant för kommunernas intresse i fråga om stenleveranserna, en representant för stenleverantörernas och en för stenarbetarnas intressen. Vid förfall för ordinarie representant inträder den för honom utsedda suppleanten.

Leveranscentralen upprättar såsom sitt arbetsorgan en särskild byrå under ledning av en för uppdraget kvalificerad person, vilken såväl i ekonomiskt som i annat hänseende står fullkomligt opartisk till förevarande leveransfrågor.
